

FILOSOFIAREN IZAKERA ETA EGINKIZUNA

C.U. Moulinesekin solasean

ANDONI IBARRA

JABIER OIANGUREN

Egun C.U. Moulines (Caracas, 1946) zientziaren filosofiarako irakasle da Berlingo Freie Universität-ean. Aurretiaz ere, EEBBetako, Mexikoko, Brasilgo eta Alemaniako hainbat unibertsitatetan aritua dugu; baita Euskal Herriko Unibertsitatean ere, non Zientziaren Filosofia eta Historiari buruzko doktorego-programan parte hartzen duen. Honen lan ugaria ondotxo isladatzen dute argitaratutako ia ehun bat artikulu eta lau liburuok: *La estructura del mundo sensible* (Bartzelona, Ariel, 1973); *Exploraciones metacientíficas* (Madril, Alianza, 1982), *An Architectonic for Science*, azken hau W. Balzer eta J.D. Sneedekin elkarlanean (Dordrecht, Reidel, 1987); *Pluralidad y recursión* (Madril, Alianza, 1991).

Hirurogeiko hamarkadan ikusmolde estandarra delakoak garatutako joera filosofikoaren aurka Kuhn, Feyerabend eta beste batzuek gidatu eta bultzatutako iraultza historizistaren aztertzaile zorrotza dugu Moulines, eta, era berean, hirurogeitamarreko hamarkadaren erdialdera hasita zientziaren filosofiaren alorrera haize berriak ekarri dituen filosofo-taldearen partaide ere bai, gardentasun eta zorrotzasun kontzeptualaren aldeko eginahal analitiko batek karakterizatutako filosofi mota bat plazaratuz. Moulinesen lanak J.D. Sneed eta W. Stegmüller ditu aintzindari, teoriaren ikusmolde estrukturalistaren barruan kokatzen delarik, beraz. Ezagutza zientifikoaren errealitate sakona edo konplexua zedarritzearen asmoa duten diskurtsu orokortzaileen etsai dugu bera, eta aipatu konplexutasuna laburpen merke bezain alferretan laburtzearen asmoa dutenena, baita zientzia erreala eta teori kontzeptua zer diren eta nola behar diren izan arautzeko araudiak finkatzen saiatzen diren haiena ere. Berak zientzizigintzaren atzean dagoen egitura logikoaren filosofia enpirikoa aldarrikatuko du. Alabaina, honen lan filosofikoaren garrantzia ez da bakarrik berreraiketa metateoriko estrukturalistaren barrenean ulertu behar. Ostera, artikulu asko idatzi izan du zientziaren filosofiatik landa bestelako kultur alor anitz ere jorratuz, ideologiari buruzkoak mutur batean eta literaturari buruzkoak bestean ditu ardura eta hausnargai. Hala eta guztiz ere, guzti horien gainera dago erabaki filosofiko batekiko zintzotasun sutsu bera, eta, ondoko liburuetan aditzera ematen duena: *Exploraciones meta-científicas* eta *Pluralidad y recursión*; eta, P. Baztarrika, X. Eizagirre, A. Ibarra eta J. Oiangurenen *Zer da zientzi teoria delako hori?* (Bilbo, EHUko Argitarapen Zerbitzua) liburuaren “Zientziaren filosofiaren eginkizuna” izenburuko sarreran birlandua izan dena. Interesgarri iritzi diogu filosofiaren izakera eta eginkizunari buruz liburu horietan bildurik dauden ideia batzuen berrikusketari, Moulinesen esanetan, benetan filosofikoa den ariketa errekurtsibo bati jarraituz.

FILOSOFIAREN EGINKIZUNA

“Zer da filosofia?” galderari “filosofoek egiten dutena” erantzun ohi da besterik gabe. Hauek, ordea, gauza arras ezberdi-

nak egiten dituzte. Lehengo galdera, beraz, berehala datorkigu emanda, zer da filosofo izatea? eta, zehazki, zertan ari zara zu?

Bai, nere ustez, eta Wittgensteinekin egiten dut bat hemen, filosofia iharduera, egintza bat da. Baina, zein iharduera-mota? Iharduera mediatoa. Zergatik? Aurretiaz emandako kultur ekoizpen eta egintzari buruz ari delako, hots, filosofoiak ez du filosofia bera ikergaitzat hartzen, bestelako kultur emaitzak baizik. Beraz, filosofian aurretiaz bestelako pentsalari edo intelektual edota artista, hau da, edonork plazaratutako, aditzera emandako gogapenak, ideiak edo iritziak ditugu hausnargai. Esate batez, filosofo gisa zientzilariek naturari buruz plazaratutako gogapenei, hots, zientzi teoriak direlakoei buruz, ala, filosofo gisa ere, pertsonen gogapen moral arruntei buruz, gogapen politikoei buruz, dikurtsu erlijiosoari buruz ari gaitezke; oro har, filosofoak hausnargaitzat har dezakeen makina bat gauza dago, maiz filosofiaren aurretiazkoa dena. Horrexegatik da filosofia, beste non edo non esan dudan legez, bigarren mailako iharduera edo iharduera errekurtsiboa, hausnargaitzat aurretiazko gogapenen bat duen gogapena delako, hain zuzen.

Nere kasuan, hain justu, teoria zientifikoak deitzen ditugun aurretiazko gogapen zientifikoetan murgiltzen da gehien bat nere gogapen filosofikoa.

Karakterizazio hori ez dator bat profanoak eta filosofo bat baino gehiagok duen filosofiaren irudiarekin. Berorien ustez ezagutzera bideratutako iharduera hori ez da filosofigintzaren oinarrian dagoena. Filosofoak gehiago dirudi hausnargaitzat bere kontzientzia bera hartu eta kanpokoarekiko bere lekua bilatuko duen poeta. Zuk, ordea, zure idatzi batzuetan filosofia kultur zientzien artean kokatu izan duzu. Zein da filosofiaren tokia kultur esparruan? Eta, zehazkiago, zein haren harremana zientzia, ideologia eta abarrek osatzen duten esparru kategorial zabalarekiko?

Jakina, neu ezin naiz bat etorri filosofia sentiberatasun erlijioso edo gutxi gorabehera mistikoren baten ordezkotzat hartzen dutenekin. Uste dut, ostera, filosofia desakralizatu egin behar dela, ogibide arrunt bat legez onartuz. Kimikari, musikologo edo hizkuntzalariaren iharduerak ogibide diren bezala izan daiteke filosofigintzarena ere, beronen lana izango zelarik

beste ikergairen gogapenen ekoizpenak, edota aurretiazko emaitza filosofikoak ere, arreta bereziz aztertzearena, baina, azken egarik topatzeko inongo asmorik gabe. Noski, hari honi jarraiki eta lehen baieztu dudan legez, gogapen filosofikoaren gaia bereziki bera ez den beste alor intelektual edo kultural askori buruzko, hala nola zientzia, moralak, erlijioa, ideologia politikoa eta abarri buruzko, edo, orokorrean, baita giza eza-gutza arruntari buruzko hausnarketa denez, eta hau, hain zuzen ere, giza kultur historiaren beste ekoizpen bat denez gero, argi dago neuk filosofiaz dudan iritzia beste kultur alorrez dudan bera dela, hots, filosofia bestelako kultur ekoizpenen artean kultur ekoizpen bat gehiago baino ez dela eta, zentzu horretan, bestelako kultur zientziek erabiltzen duten metodologia berbera erabili beharko duela, hala nola ideien historia, antropologia edo hizkuntzalaritzak erabiltzen duen bera. Zentzu horretan hartzen dut filosofia zientziatzat, ez kimika eta fisika bezalako natur zientzia legez, bai osterak bestelako kultur zientzia legez. Bestalde, uste dut filosofiak, egungo bere egoeran behintzat, zientzia sendoak deritzogunetatik ere eginbide asko har dezakeela, zehazki, bere hausnarketan mota matematikoko metodoak sar ditzake bestelako zientziek, hizkuntzalaritzak kasu, egiten duten bezalaxe. Eta bide honetatik atzematen dut filosofia kultur zientzien artean, eta zientzien artean ere bai, baina besteekiko alde nabarmen batekin, honen ikergaia besteena baino askoz ere zabalagoa delako alde batetik, eta bere jatorria, historia haintzat hartuz bederen, besteak baino askoz ere ideologizatua duelako bestetik. Filosofiaren jatorrizko gogapen ideologiko hori ezin da bapatean hartu eta ahaztu nahiz eta gaur egun, nabaria denez, filosofia ezin den sistema ideologiko edo erlijioso edo, azken finean, transzendenterean baten eraiketan oinarritu, aintzinean izan zen legez. Bere lekua beste kultur zientzien artean bilatu behar du.

Horrela karakterizatutako filosofia gogapen kritikotzat jo duzu...

Filosofiaz dudan iritzia, hain justu, filosofiaren ikuskera kritikoan oinarritua dela gustatuko litzaidake pentsatzea. Tamalez, "kritika" hitza azken urteotan hain izan da haztakatua ezen bere jatorrizko esanahia ere galdu bait du, areago, nere

ustez begi-bistan dago bere burua kritikotzat hartu duen hainbat pentsalari eta eskola, azkenean, kritika gutxien egin duena izan dela. Hori dela eta printzipioz filosofi iharduera oinarrian kritiko legez karakterizatzea gogoko nukeen arren, ez Frankfurtoko Eskola ezta Razionalismo Kritikoak ere, epiteto hau larri erabili izan duten gogapen-eskola bi aipatzeagatik, erabili izan duten zentzuan, gehienera joaz, kontzeptu-azterketa eta gogapen-zentzuan baino, edo, hobe esanda, giza ezagutzaren alorrak kanpotik landuko dituen gogapen analitiko gisa baino.

Nola antolatzen da iharduera kritiko hori? “Dena zuria ala dena beltzaren” muturkeria filosofikoaren aurrean zu maila-kako bereizketak finkatzearen aldeko agertu izan zara, hura eginbide filosofiko jatortzat joz. Zehazta al dezakezu eginbide hori?

Uste dut sistema filosofiko asko eta askoren oker handia diskurtsu filosofikoan bereizketa eskasegiak batzuetan, muturrekoak bestetan, botatzearena izan dela. Materialismoa *versus* idealismoa edo adimena/gorputza edo objektibismoa/subjektibismoaren aurrean eta abarreko bikoiztasunak edo dualismoak ditut gogoan. Pentsa dezagun zintzotasunez eta erraz ikusiko dugu honelako bikoizkeria merkeak noraino izan diren zoritxarrikakoak benetan behar dugun filosofia kritikoaren garpenerako, hau da, filosofia zuhur, burutsu eta askearen garpenerako. Horrexegatik beste lanen batean muturreko dikotomia horiek erabiliko dituen filosofiaren kontrako, eta “zuria ala beltza” motatako bereizketak erabili beharrean graduazioa edo mailaketa erabiliko duenaren aldeko agertu naiz. Eta iritzi honetan espainiar egile batek eraginda izan naiz, egile hau Ferrater Mora da, eta berak bere analisisian mota honetako mailaketa aldarrikatu zuen, hain justu. Integrazionismoa deitu zion. Nahiz eta, agian, izen hau ez den oso zorionekoa ihardunbidea edo metodoa behintzat nahikoa garbi azalduta utzi zuen eta benetan uste dut egungo gogapen filosofikoan berreskuratu beharko litzatekeela. Dena den, gradualismoa edo integrazionismoa, horrela nahi bada, ez da ikergai filosofikoaren ulerpen amorfo batekin parekatu behar, hots, ez dira “zuria ala beltza” moduko dikotomiak “dena da on” moduko bidebakarkerien ordez bultzatu behar, aterabidea ez dago, duela gutxiko

filosofian ere gertatu izan den bezala, mutur beltza “dena urdina ren” uniformetasunarekin ordezkatzean. Beraz eta metodologikoki, oinarrizko bereizketa batzuk onartu dituen gogapen filosofikoaren alde nago, baina, betiere, gogoan hartuz bere izketa horiek ere azpizatiketa edo adarketa batzuk onar ditza ketela, azken finean, aintzineko filosofian proposatu izan ziren dikotomia truskilen ordezko sistema askoz ere birfinduago bat proposatuz.

Baina, zertarako balio du filosofiak? Filosofiaren izakera eta eginkizunari buruzko itauna bera ere errekurrentea da, eta hori sintomatikoa zaigu. Filosofiak bere gaia ariketa prometeikoa bihurtzen duen amaigabeko zalantzatan galdurik garapen-ideia ren kontrakoa dirudi, literaturatik filosofiara Bulwer-Lyttonek eka rritako dictumak zentzu-zentzuko lirudikeelarik: “In philosophy, read, by preference, the oldest”. Zein da, beraz, filosofiaren xedea garapenaren sukarra, arrakasta helburu bakartzat duen norgehiagoketa eta behin eta berriroko berrikuntza teknologikoak gidatutako gizarte honetan?

Argi dago ekarpen teknologiko berritzaile zehatzetan begiak jarrita dituen gizarte batean gogapen filosofikoaren izakera abstraktuak nolabaiteko egoneza edo nahasmena sor dezakeela, baita alferrikako handikeria legez iraindua izatea ere. Halere, bere bizitzarekiko, munduan duen lekuarekiko, egunero lanbidean erabiltzen dituen lanabesekiko gutxieneko askatasuna lortzen duen pertsonak, bai politikaria bai zientzilaria bai legegilea izanda ere, ikusiko du iaotasun tekniko batek eskain dezakeen berehalako zorientasunetik haraindi badagoela munduari aurre egiteko erabiltzen ditugun kontzeptuak argitzeko gogoia. Eta argitzeko gogo hau, nere ustez, modu sistematiko eta kritiko batez egin behar dugu, munduan eta gure gizartean betetzen dugun lekua, bai eta gure jatorriaren historia ere, argitzen lagunduko diguna. Eta bere izakera abstraktu, orokor eta erreflexiboa dela eta uste dut filosofia dela horretarako gogapen-modurik egokiena.

Arestian baieztatutakoa zehazta dezazun eskatuko geniezazuke. Nola bilakatzen da eginbehar kritiko hori zientziaren filosofia edo ezagutzaren teoriaz aparte metafisika, etika eta abarreko beste esparru filosofikotan, kontutan izanik ere ohituraz

filosofiarenak izan diren zenbait alorretatik bere iker-eremuak autonomoki garatu duten zientziak azaldu direla?

Egia da bere hasieran filosofia gaur egungoa baino nonbait gogo handiago batez aritu zela, baina hori horrela gertatu izan zen sasoi hartarako, eta zio historiko-kultural jakin batzuk medio, ikergaitzat izadiaren objektuak zituen gogapen-mota —hala nola zientzia edo, nahi izanez gero, morala eta erlijioa— eta gogapen mediato deritzagun, hots, gogapen haren gaineko gogapena denaren arteko banaketa edo bereizketa garbia oraindino egin barik zegoelako. Aintzineko filosofoek, orokorrean, gogapen-mota biak nahasten zituzten bata bestearekin, baina hori horrela gertatzen zen ordurako oraindik ere egungo espezialitate zientifikoak gehien bat sortu barik zeudelako, eta, beraz, agian arruntena eta, beharbada ere, onena zelako sasoi hartan gogoeta modu biak nahastea. Gaur egun ezin da hori egin, noski, zeren jadanik topiko huts bat ez den ezagutzen gehikuntza berak ere, ezinezkoa egiten bait du norbera ezagutzaren alor guztietan espezialista izan dadin edo norbera giza ihardueraren alor zehatz bati buruz hausnartzen ari den bitartean hausnarketa horren gainean hausnar dezan. Hau da, ia ezinezkoa da norbera, adibidez, fisikaria eta era berean fisikaren filosofoa izatea. Aztertutako gaien konplexutasunak berak ezinbidetzen du —arras kasu berezitan izan ezik— pertsona bat eta berak eginbehar bietan parte har dezan. Horrexegatik ulertzen da filosofia gogapen mediato gisa zientziaren filosofian, mintzairaren filosofian, erlijioaren filosofian eta abarretan, non esandakoa oso nabaria den, baita ohizko beste ikergaietan ere, zuek aipatutakoak barne, metafisikan adibidez.

Eta metafisikan diot bai, zeren neuk oraindik ere damaiot toki eta eginbehar bat gaurkotutako metafisika bati. Ez, ordea, kosmologia antzerako zer edo zer bati, ezta emaitza zientifikoak haintzat hartzeke soilik a priori-ko arrazonamenduetan funtsatutako teoria superfisiko orokorra eta orokortzaile bat asmatzeko gogoari ere. Egin behar dena zentzuneko metafisika da, non egungo ezagutza zientifikoaren eta, oro har, giza ezagutzamodu guztiaren oinarrian leudekeen uste ontologikoak aztertuko lirakeen. Azterketa ontologikoari zentzu osoa ematen diot nik, baina, jakina, eginbehar mediato gisa ulertuta,

hots, zientzi emaitzak eta, oro har, giza kulturaren garapen eta bilakaerak mediatizatuta.

Bestalde, etikari buruzko galderari erantzungo nioke hor normatibotasun hertsia, hots, giza jokaeraren gainean ustez unibertsalak diren baloreen edo ustez unibertsalak diren aginduen plazaraketan oinarritutako etika, eta giza kulturaren bilakaeraren arabera osatutako balore edo aginduei buruzko hausnarketa gisa ulerturiko etikaren artean bereiztu behar dela. Bakarrik etikaren bigarren ulerkera edo motak dauka, nere ustez, benetan oinarritzko betebeharrak bat egungo filosofian. Aitzitik, etikaren lehen ulerkera ere eta zalantzarik gabe, besteak bezalako giza kultur egintza bat izan daiteke; azken hau, berriz, ez legoke soilik filosofoaren eskutan, zeren gutxieneko sentiberatasun moralak lukeen edozein izan bait daiteke gauza bizi-modu egokia, jarrera zuzena eta haintzat hartu beharreko balore unibertsalak zeintzuk diren formulatu, plazaratu eta adierazteko. Ez dugu, hortaz, pentsatu behar filosofoak horretarako iaioitasun edo trebezia berezirik duenik, oster, sentikortasun apur bat edukitzeaz nahikoa da edozein gizakik aipatu bezalako proposamenak egin ditzan. Haatik, filosofoa gizaki horrek aditzera emandako kontzeptu, argudio eta oinarriak aztertzeke aproposena da, duen jakintza-hornizioa dela eta.

Nola lagun dezake azterketa filosofiko horrek, adibidez, zientziaren garapenean edo gure jarrera moralen zuzentasunaren zuriketan?

Ba laguntzen du printzipioz aldaezin, nabari eta ez problematikotzat jotzen dugun edozein iharduerari buruzko gogapenaren ahuleriak, okerrak, inkoherentziak edota arriskuak ikusterazten dizkigun heinean. Beti suertatzen da lagungarri edozein egintzarako —egintza demagun fisiko batetik hasi eta zientzia teorikoenetarik abstraktuenera heldu arte—, edo gure egunerokotasunetik at gogoetak egiteko, edo gure buruari bide benetan zuzenetik gabiltzan itauntzeko, edo arazoak birplanteatzeko edo... etab. Une kritikiko hori, kanpotik begiratze hori uste dut neuk ez dela handikeria huts bat, egintza beraren, dena delakoaren, garapen, nolabait esateko, osasuntsu eta sendoagorako oinarritzko osagaia baizik.

FILOSOFIAK

Jorra ditzagun orain bestelako arazo batzuk. Arestian aipatu duzunez, ez dirudi gaur egungo baldintzek zuk filosofiaz egirik ulerpenaren aldeko girorik osatzen dutenik. Zailtasunetarikoa bat, oso zabaldua eta beharbada guztien ernamuina dena, iharduera filosofikoa edonoren eskutan legokeen ariketa doxistikoa bailitzan ulertzetik letorke. Ardura ez legoke orain, beraz, klasikoen eta beraiei atxekitako eraiketa kontzeptualen azterketa eta ikerketan, norberaren uste eta iritzien joraketan, hots, autodidaktismoa delakoan baino. Zein da klasikoen eta, orokorrean, filosofiaren historiaren lekua egungo filosofigintzan?

Filosofia hitza sarritan erabili ohi da herri-mintzairan berak adierazten duena benetan ondo zehaztatzen jakin barik, inor, adibidez, estoikotzat edo, gauza bera dena, trakiltzat edo mantsoztat jotzerakoan “honakoa filosofoa dugu” baieztatzen dugunean gertatzen den bezala; oro har, ordea, denok erabil genezake berba bat gure gogo eta aisiara. Beraz, filosofia hitzaren erabilera herritar hori hor dago, baita edonor gogoetak egitera paratuz gero filosofo izateko nahikoa duela ustea ere. Are gehiago, ez dago txarto eginda horrelako norberarenganako ariketa hori, eta jakina delarik gutxieneko trebetasun intelektuala duen edonor edozein unetan bere bizitzari buruz, inguratzen duen munduari buruz eta abarri buruz hausnar deza keela, ez da filosofia terminoaren demagun ulerpen herritar hau, gaur egun eta sistematikoki sortzen den beste edozein bezala, oso espezialdua den egintza batekin nahasi behar, honek ez bait du inolako arinkeriarik onartzen. Gogapen filosofikoak aurrean izan dituen arazo kontzeptualen etenik gabeko gogapen kritiko, azterketa zorrotz, zehatz eta argudiatutako bi mila urte baino gehiago igaro ondoren eta, batez ere, azkenengo ehun urte hauetan arras teknifikatutako osten, arinkeria galanta litzateke aipatu edozein hiritarrek hiriko lorategiaren jazarleku batean jezarrita izan zezakeen bost minutuko mamurketarekin parekatzea. Beraz, haintzat hartzeke utzi ezin dugun gogapen filosofikoko mailaketa zabal bat dagoenez, behar-beharrezkoa zaigu gogapen filosofikoaren historian zehar egin izan diren proposamen, azterketa eta aterabide ahaleginei

buruz begirunez aritzea, haiei buruzko azterketak patxadazko gogapena eskatzen bait du, eta haien ulerpen egokiak ahuntzaren gauerdiko estula baino zerbait gehiago.

Mende honek filosofia “hizkuntz biraketaren” zentzuan bideratu duen tradizioaz erditu da. Zein da hizkuntzaren azterketari buruzko zure iritzia?

Filosofian betidanik izan da jarrera analitikorik, edo behintzat Sokratetik hona, hura har bait dezakegu filosofatzeko eran lehen filosofo analitikitzat, Platonen elkarrizketetatik dakigunez, haren solaskideak hartzen zituzten jarren oinarri eta benetako esanahiei buruzko galderez josterakoan. Aintzinateko beste filosofo batzuek ere, Aristotele zer esanik ez, edo oraintsuago Descartes edo Leibniz bezalako filosofoek egun filosofia analitiko deritzogunarekin nonbait aldera genezakeen metodologia bat eskaini dute. Bestalde argi dago ihardunbide edo metodo analitikoak, filosofian eta sistematikoki, aurrera jo ahal izan zuela soilik analisi horiek sistematikoki jorratzeko teknika edo, nolabait esateko, lanabesa izan zuen unetik aurrera, eta hori ez zen gertatu logikaren adierazpenik modernoena agertu arte, hau da, batez ere, Gottlob Frege logiko eta filosofo alemaniar handia jaio arte, hots, orain dela gutxi gorabehera ehun urtetik hona. Une batzuetan XX. mendearen filosofia guztian eragin duen, eta gero eta gehiago zabaldu den metodo analitiko metodo linguistiko huts batekin nahastu izan da, arazoa hitzen azterketa nolabait esateko “amateur”-ean bailegoen.

Egia esateko, Sokraterengan eta Fregerengan ez zen egon, eta egungo filosofo analitiko handiengan ere ez dago, azterketa linguistiko huts eta arrunt bat egiteko asmoa. Hizkuntzaren azterketa lehen pauso gisa edo kontzeptuen azterketara, hots, maila sakon orokorrago eta, noski, emankorragora ere heltzeko bitarteko gisa erabiltzen da.

Eta mintzairaren analititik hizkuntzetara itzuliz, ez da, adibidez, frantziar edo alemaniar zientziari buruz hitz egiten, bai, ordea, frantziar edo alemaniar literaturari buruz, filosofiarekin ere beste horrenbeste gertatzen delarik. Hortaz, ez al du suposatzen honek konpromisu ontologiko lar bortitza hizkuntza eta filosofiarekiko?

Egintza filosofikoa hau edo beste “herri” honetakoa edo beste delata esatearen guztiz kontra nago. Nere ustez hau edo beste herriren filosofiaz aritzea frantses fisikaz edo alemaniar fisikaz bezain zentzugabea da. Filosofiaren oinarriko arazoak, arazo kontzeptualak eta abar herri baten ustezko “senetik” at daude, edo behar lukete egon, halako “senik” inon balego behintzat. Noski, herrialde jakin batean eta une historiko jakin batean, besteekin konparatuz, gai filosofiko zehatz batzuk lantzeko grina handiago bat sor daiteke. Esaterako, huts egiteko beldur handirik gabe esan dezakegu Aintzinatean filosofia greziar filosofia zela, kontutuan izanik garai hartan inon filosofia garatu bazen Grezian bertan izan zela eta ez Pertsian, adibidez. Eta gerta daiteke, gaur egun ere, herrialde jakin batean filosofiaren garapen berezi bat gertatu dela baieztatzea edo fisikarena edo psikologiarena, baina, beti ere, beste herrialdeetan garatuarekiko. Hortaz, *per se* emandako frantses edo alemaniar filosofiaz aritzea, frantses, alemandar edo txinatarrek bakarrik atzeman dezaketen esentzia filosofiko bat bailitzan, izaera unibertsalekoa baino izan behar ez duen pentsamendu filosofikoaren beraren kontra jotzea dela iruditzen zait. Beste horrenbeste uste dut bereizketa ustez nazionaleri buruz, baita idiosinkratikoak liratekeen ustezko beste bereizketei buruz ere, hala nola arraza, sexu edo nere ustez inoiz inon gairekin zer ikusirik ez duten ustezko bereizketei buruz. Har ezazue nere kasua adibidetzat. Neu jatorri katalandarra duen Venezuelan jaiotako filosofiako irakasle bat naiz, Mexikon urte asko eman duena eta urte askotan zehar, zehazki hamar urtetan zehar bere egintza filosofikoa Alemanian burutu izan duena. Beraz, Katalunia, Venezuela, Mexiko ala Alemaniako filosofiarren ordezkaria al naiz neu? Itaun honek ez dauka inongo zentzurik. Neu mendez mende filosofiaren historian zehar gori-gorian egon diren eta dauden zenbait arazok arduratzen nau, eta hau da, ez besterik, filosofotzat jotzerakoan edonori eska diezaiokegun guztia.

Gogapen filosofiko jakin bat hizkuntza konkretu batez, adibidez, frantseseraz, alemaneraz edo ingeleseraz plazaratzera koan jakina da egon badagoela frantses, alemaniar, ingeles edo euskal filosofia batez aritzeko modu arrunt bat. Haatik ez dut uste benetan eraginkorrak diren gai eta arazo filosofiko

gehienak lantzeko arazo gehiago izan dezakeenik hizkuntza batek besteak baino. Hizkuntz natural guztiek dituzte arazo filosofikoak egoki jorrazeko akats berberak. Egia esateko eta filosofo analitiko askok frogatu izan duen legez, mintzaira natural guztiak lirakeke berdin-berdinak, hau da, txarrak eta eskasak. Fregeri esker dakigu, hain zuzen, oker kontzeptual asko gertatu izan dela mintzaira naturalaren erabilera ardurabako eta nahasi bategatik. Eta, Wittgensteinek esango zuen legez, gramatika-tanta batekin ari gara arazo filosofiko handiarekin gabiltzalakoan. Hau, berriz, ez da inongo mintzaira naturalaren berezko akatsa, zeren eta akats hori berdin-berdin izan dezake frantsesera, alemanera, edo ingelesera erabiltzen duen edozein filosofok. Beraz, ez dugu ahaztu behar ez dirudiela dagoenik frantsesera edo alemanera ama-hizkuntzatzat duten pertsonen oinarrizko ideia-egitura ezberdinak dituztela baieztatzeko inolako arrazoirik. Zeren, azken finean, mintzaira guzti horiek enbor beretik bait datoz eta ez bait dago joskera eta hitzen arteko aldeak munduaren ikuskera erabat ezberdinetik datozela pentsatzeko inolako arrazoirik. Azken uste horri zentzugabekeria deritzot, baita erraz errefutagarri ere, ahots filosofikoa gertatu izan den mintzaira natural handi guztietan adierazi ahal izan direlako, hain justu, jarrera filosofiko ezberdin guztiak. Frantses filosofia deitua izan den horretan ere ez da egia bertan murgildutako filosofo guztiek pentsaera merke eta azientifiko bera jorratu zutenik. Frantsesez elekatzen den filosofo bikain asko dago, eta Frege, Wittgenstein edo Carnap batek erabilitako metodologia bera jorratuz.

Dakusagunez, filosofia “egoki” eta “desegokien” arteko bereizketa onartuko zenuke. Dena dela, filosofiak joera eta edukin-esparru zabal, ugari eta anitza agertzen du. “Filosofia” markaren azpian Kant eta Heidegger, Wiengo Zirkulu eta Hegel... bezalako filosofo ezberdinak leudeke eta, esandakoagatik, agian horietako batzuk eralkitzea komeniko litzateke. Uste al duzu zeuk, Popperen legez, Hegel eta Heideggeren mintzaira filosofikoetan dena dela posible, argudioak barik baieztapen hutsak baino ez daudela eta, hortaz, nazismoak aurrerantz jo zezan lagungarri suertatu zirela? Aipatu gertakizun zehaztetik harago, zein da ideia filosofiko eta konpromisu politikoaren arteko lotura?

Noski, nere ustez filosofo guztion eginbeharririk lehenena, norberaren pentsamendua modu garden, zehatz eta autokri-

tikoenean adieraztea dena, ohartuta ala ohartzeko saldu duen filosoforik egon da egon. Hegel eta Heidegger ez dira, inolaz ere, argitasun kontzeptualaren txapeldun, eta, zalantza barik e re, sarritan Hegelengan ohartzeko izan zela baieztza bageneza, Heideggerengan ohartuta izan zela baieztza genezake, nola eta mintzairak, berez problematikoa eta nahasia den mintzaira naturalak, jartzen dizkigun segadak areagotuz eta mintzaira arrunta berez dena baino berbeta marapilatuago bat asmatuz. Hori oker filosofiko larria dela azpimarratu nahi dut, nahiz eta egile hauengan eta arazo batzuekiko intuizio emankor eta interesgarri batzuk aurki ditzakegun; ordea, berriz diot, eskakizun filosofiko gorenari dagokionez ez ziren behar den mailara heldu.

Hegel eta Heideggeren mintzairaren *delirium tremensak* kutsu irrazionalistako eta, azken finean, gizateriaren aurkako filosofietara bultzatzen zutenari dagokionez ez nago oso ziur. Ideien historiaren ikuspuntutik hartuta behintzat oso ikerketa gaitza suerta daiteke. Hegelen kasuan ez dut uste horre la denik, dakidanari eta nere gogapenei kasu eginez bederen. Heideggeren kasuan, ostera, nabari dago berak agerikoa eta guztiz onartuta zeukala ideologia nazionalsozialistaren aldekoa zela eta bere heriotzerarte izan zela ere bai, guzti hau orain arte ostendu gura izan den arren. Baina, agian, zalantzaren mese-dea eskaini beharko genioke beraren filosofiari, hau da, baliteke Heideggerek bere pentsamendu filosofikoan garatu zituen intuizio interesgarri batzuk eta, tamalez, kontrol bariko mintzaira baten azpian ezkutatu zituenak, ez izatea, halabehar rez, haren ideologia faxistaren ondorio. Baina, dena den, alde batetik oso gai konplexua dela eta bestetik, horri buruz erabateko iritzia emateko benetan prestatuta ez nagoela uste dut.

Ohitura bat da filosofia analitikoaren osteko egoera hartzea egungo ikerkuntza filosofikoaren unea azaltzeko. Aurten (1991n) joera analitikoaren izen handia eta zuk intelektualaren eredu-tzat jotzen duzun Rudolf Carnapen mendeurrena ospatzen denez, ondorengo itaunak aproposa dirudi: norantz doa filosofia?

Ba hori oso konprometitua eta ihardesteko arras gaitza den itauna da. Ez dauzkat aztiaren dohainak eta, beraz, guztiz gaitza zait filosofia norantz joko duen iragartzea, inorantz badoa

behintzat. Nahikoa argi atzematen dudana, ostera, hartu beharreko bidea da, beste gauza bat izanen delarik azkenean hartuko duena, noski. Uste dut filosofiaren bideak, lehen ere isladatu izan dudanez, gero eta gehiago eta sistematikoago gardentasun kontzeptualaren alde jokatzearena izan behar duela. Hori berori bait da Rudolf Carnapen xedea eta, beharbada, XX. mendeko filosofiaren izenik paradigmaticoenarena. Hau da, geroan ardura filosofikoaren alor ezberdinen arazo zehatzetan isladatuko den oinarrizko xedea, hots, gure eta besteen ideien gardentasun gorena lortzera bideratuta egon behar duena, nahasteak, norbere buruarekiko iruzurrak eta mistifikazioak ekidinez.

ZIENTZIAREN FILOSOFIA

Zeure benetako arduran murgilduko gara orain, zientziaren filosofian, hain zuzen. Berari buruz duzun ikuskerak orain arte elkarrizketa honetan orokorki jorratutakoa zehazta lezake. Beraz, eta lehenik eta behin, zein da zientzilari eta zientziaren filosofoaren arteko aldea? Nahikoa arrunta da zientziaren filosofoen artean eta, bereziki, izenik ospetsuenen artean “ezagun diren teoretara lotzen duten gerriko dogmatikoak gainditzeko zientzilari gizagaixoen ezintasunarekiko”, eta abarrekiko urri-kaltasun jarrerak hartzearena, atzematen al duzu zeuk zientziaren filosofia oraintsu aipatu dudan zentzuan ulertutako egin-tza arauemale edo normatibo gisa?

Zientziaren filosofo eta zientzilarien arteko harremani buruz esan behar dut arestian filosofia bigarren mailako iharduera edo gogapen bezala, hau da, iharduera errekurtsibo bezala aurkeztean aditzera eman dudan ikuspuntu orokorretik dakusadala; iharduera errekurtsibo hori, kasu honetan behintzat, lehen mailako gogapen zientifikoari, hots, natur zientzien kasuan izadia eta gizarte-zientzien kasuan gizartea azaldu, aurritsan, edo nolabait gobernatzeari ekiten dionari legokio. Beraz, filosofoak ez du helburutzat zeruetan edo atomoan, kromosometan edo giza garunean, gizarte primitiboetan edo mintzairan gertatzen dena azaltzea, alor ezberdinetan zienti-

lariek erabiltzen dituzten teoriak, metodoak, kontzeptuak eta irizpideak aztertzea baizik. Eta hori guzti hori zientzilariaren lana osatzeko asmoz soilik. Orduan, mailaketa argi bat dago hemen, eta ez dago, halabeharrez, filosofo eta zientzilariaren artean gehiegizko gurutzaketa edo lekualdatzerik. Jakina, filosofoak indarrean dauden eta egon diren emaitza eta ekarpen zientifikoekin jakinaren gainean egon behar du, hain justu. Ezin du, bapatean, zientzi teoria bati buruz ezer ere esan aurretiaz ez baldin badauka jakintza honek historian zehar izan den eta, bereziki, egun denari buruz gutxieneko ezagutza faktiko edo zehatzik. Baina, berriz diot, filosofoaren eginbeharra ez dago, inolaz ere, bera eta zientzilariaren arteko norgehiagoketan.

Bestalde, egia da zuek baieztatzen duzuen legez, mende honetan zientziaren filosofiaren zenbait joerak, zientzilariaren iharduera propioaren gainetik agertu asmoz edo, jarrera erabat arauemale edo normatibista bat hartu duela. Zientziaren zenbait filosofok izan du bere burua zientzia egokiaren eta zientzia desegokiaren artean bereizteko gauzatzen, hots, zientzi jokoaren egokiaren "araua" plazaratzeko gauzatzen. Zientziaren filosofiaren eginbeharrekiko ikuskera arauemale honi oker deritzot, edo oker baino gehiago, antzu, aski jakina bait da, filosofo batek, gura izanez gero, jokoaren zientifiko egokia zein den arautuko digun araudi bat asma dezakeen arren, haintzat inor gutxi hartuko duela, eta are gutxiago zientzilariak berak. Zientzia bere barne-dinamikaren arabera bilakatu da, eta filosofoarentzat benetan interesgarri dena, bilakaera horri buruzko iritzi arauemaleak plazaratzen aritea baino gehiago, lehenengo zientzia zer den arreta handiz aztertu eta zientziaren egiturari edo diren zientzi teoria guztien arteko aldeei buruzko teoriak, edo, geuk diogun legez, metateoriak formulatzea da. Zientziaren filosofiari buruzko nere ikusmoldea, beraz, erabat antinomatibista da, eta, nolabait hermeneutikotzat, edo honen kutsadurarik ez duen beste definizio bat erabiltzekotan, zientzi teoriaren ulerpen edo interpretazio-lantzat joko nukeena. Horrek ez du esan nahi, noski, zenbait zientzi teoria edo metodo zientifikoren azterketaren une zehatz batean filosofoak ezin izanen duenik ikertzen ari den gaien oker, huts, nahaste edo bestelako akatsik ikusi, literaturaren teoriko batek edo literatur kritiko batek Pío Barojaren elaberri batean estilo-akatsak

edo bestelako gorabeherak ikus ditzakeen era berean... eta zentzu horretan, hain justu, bota dezake filosofoak iritzi arauemalerik, eta hau guztiz zuzena da, baina ez oinarrizko egin-beharra, ezta haren lanaren benetazko xedea ere, ostera, gehienera jota ekarpen "kolateral" izan daiteke, zientzilariak gura izanez gero haintzat har dezakeena ala ez, azken kasu honetan ere ez delarik gauza handirik galduko.

Zientziaren filosofoaren lana karakterizatzeke analogia oso argigarria erabili izan duzu. Zientziaren filosofoaren lana matematikariarena rekin alderatu duzu, alderaketa hau talde biek amankomunean dituzten balore estetikoetan oinarrituz. Aipatutako antzekotasunak zehazta zenitzan eskatuko genizuke.

Topiko oso zabaldua da gaur egun pentsalari askorengan, matematikariak barne, matematikak edukin estetiko handia duela baieztatzen duena; uste honek matematika artearen parean jartzen du, baina ez musika edo pinturaren maila berean, musika eta pintura bera ere ez daudelako maila berean. Iritzi horrek, azken finean, arte-mota asko dagoela eta matematika horietariko bat dela baino ez du baieztatzen. Hortaz, matematika ere bere berezitasunak dituen arte-mota da, bereziki, matematikagintzak sortzen dituen balore estetikoak, zehaztasun kontzeptual, argudiaketaren funtsatze eta bereizte kontzeptualaren eskakizuna dela eta, bestelako arte batzuetan baino sistematikoki eta erabakiorkiago lotuta daudelako; bestalde, berauek dirake filosofia definitzen duten dohain berberak. Honek ere ahal den zehaztasun kontzeptual handienarekin eta funtsatutako argudiaketa zehatzenekin jokatu behar du, eta jokaera honek damaigu, hain zuzen, balore estetikoaren antzerako zer edo zer eta, era berean, ezagutzazko balorea dena. Hau da, teoria matematiko batek edo interpretapen filosofiko batek osa dezakeen artelanetik eta, berez, atsegin estetiko iturri izan daitekeenetik, ezagutza-modu berezi batera hel gaitetzeke, modu batez matematikoa eta bestez filosofikoa dena. Baina, dena den, filosofia eta matematikaren artean aipatutako antzekotasunak daude, arte-mota bi horien artean arte-mota bi horien eta besteen artean baino bortitzagoak direlarik, haietan ez bait dute hauetan bezain eginbehar garrantzitsurik zehaztasun eta funtsaketaren eskakizunek.

Matematikaz aritzeak, filosofiari buruzko hausnarketa oro - korretik zientzia enpirikoaren hausnarketara garamatza. Zure ikerketen arabera zientzia enpirikoak berezko errealitate bat izanen luke, bere buruari soilik begira, edo, idatzi batean baiez - tatu duzunez, bere baitatik irteterik ez duena. Hau ez dator bat zientzia munduari begira dagoela, hots, bere burutik at dagoe - naz zurituta dagoela baieztatzen duen iritzi orokorrarekin. Ikus - kera bien ondorio epistemologikoak oso sakonak dira. Zein da zure iritzia zientziaren izakera eta eginkizunari buruz?

Bai zientzia formaletan eta baita zientzia enpiriko guztietan ere, matematikak —eta, hain justu, hein handi batean matematikaren izakera nolabait artistiko edo sortzaileak— duen eragin gero eta handiagoak erakusten digu natur edo gizarte-zientzien ezagutza zientifikoa ezin dela gertakariei buruzko datu edo enuntziatu-z errenda soil baten mailan egon, hau da, ezin dela entziklopedia antzerako zerbait izan. Matematikak fisikaren teoria handietan, biologian eta gizarte-zientzia askotan duen funtsezko eraginak gero eta gehiago frogatzen digu benetazko ezagutza zientifikoa izakera arras sortzailea eta irekia duen egintza dela eta ezin dela datu bilketa soil batera mugatu, inoiz positibista eta enpiristek uste izan zuten legez. Are gehiago, “datu”, “sentsuen datu” edo “datu enpirikoaren” nozioak gutxienezko zehaztasunez ere defini daitezkeenik zalantzan jartzen dut nik. Egiatzko zientziak oro teoriaketa batean datza. Honek adierazten du errealitatearen ulerpena irekia dela, errealitate horri buruzko ikuskera ezberdin guztiak onartzen dituela zientziak; eta matematika erabili ahala nabariagoa zaie izakera edo jite ireki hori. Horrexegatik, hain zuzen, baztertu behar dugu zientzia datu edo gertakari-bilketa gisa ulertzen duen ikuskera entziklopedista merke hura. Zeren eta hura ez zen sekula izan, eta egun are gutxiago, zientziaren egiatzko eginbeharra. Honek ez du ukatzen ordea, mende honetan positibismoari oso loturik sortu diren metodologia jakin batzuek bere garrantzi historiko handia izan dutela filosofiaren barneko gehiegikerien kontrako jokoeran. Haatik, zientzigintzaren izakera oker ulertu zutela onartu behar da, hura datu enpiriko bilketa hutsarekin parekatzerakoan. Azken hau agerikoa da induktibismo eta positibismoan, baita Popper eta honen jarraitzaileen artean ere, eta nahiz eta hauengan

esandakoa ez dagoen harengan bezain garbi, kutsua behintzat igertzen zaie iharduera zientifikoa, xedetzat dituen eta, adibidez, Popperrek zioen legez, teoria oso bat faltsutzerara ere hel daitezkeen datu erabakiorrez osatuta dagoela mantentzerakoan. Nere ustez, zientzi garapenaren ikusmolde hau erabat atzerakoia da eta ez du haintzat hartzen, prezeski, bata bestearen atzetiko teoria eraiketak errealitateari buruz isladatzen duen ikuskera guztiz ireki eta ulergarria. Egia da nonbait egun lehen baino gehiago dakigula, baina ez, halabeharrez, datu gehiago ditugulako, datu horiek lehen baino hobe eta orokorkiango ulertzen ditugulako baizik. Zientzi aurrerapena ez dator gero eta banakako datu gehiago izatetik, gero eta konplexutasun kontzeptual handiago bat lantzetik baino.

Aurrerapenaz ari zara. Lortutakoak lortuta, ostera, zientziaren aurrerapenak gizateria mugarik ez duen muturreko egoerara eroan du. Zientzilari ospetsu askok bere ahotsa altxatu du egoera honen aurka, zientziaren ekarpenik aurreratuenak, egun, gerraterako erabiliak direlako salatuz. Uste al duzu zientziaren "erabilpen egokia" deritzonari mugak jartzea dagoenik?

Inongo zalantzarik gabe uste dut zientzigintzak, bestelako giza egintzak bezala, gizartean oro har onartutako irizpide moral zehatzen menpean egon behar duela. Inork ere ez luke utziko, adibidez, sukaldariren batek jateko eder eta gozoak presta ditzan, horiek dastatzeko parada zutenengan gaixoa edo heriotza eragingo balute. Era berean, zientzi egintzak ere eta une zehatz batean izan dezakeen erakargarritasunak erakargarritasun, badauka bere arriskurik; hori dela eta, honen eraginpean bizi diren pertsona eta taldeei ekar diezaizkiekeen ezbeharrak haintzat hartuz gero behintzat, moral eta sozialki gobernaturia behar luke izan. Haatik, ez dut uste hori filosofook jorratu beharreko arazoa dugunik. Ametsa arazo horrekiko zientzilariak berak garatutako sentiberatasun edo zuhurtasun batean legoke, bere burua, nolabait esateko, autokontrol delako baten menpean jarriz eta bere eta gizarte osoaren begien aurrean pertsona guztiz ardurabako gisa erabat desprestigiatuta ez geratzeko mugak beraiek jarri behar dituztelaren kontzientzia hartuz.

Erakunde zientifikoak eta, batez ere, zientzi talde handiek, oraingoz bederen, bere burua gobernatzeko duten gaitasunak

ez nau batere etsitzen. Banan-banan hartutako zientzilari asko arazoaren jakinaren gainean dagoen arren, hain dute bere inguruko egoera *big science* delakoak, hots, maila handiko ikerketak, edo, azken finean, buru nabarmenik ez duen egitura batek nahaspilatuta ezen aipatu arriskuak ikusiko balituzte eta, hortaz, hasitako bidea bertan behera botatzeko gogoia izanen balute ere, maiz, ezin izanen zuen ezertxo ere egin. Indarrean dauden ikerkuntz egiturak oso boteretsuak dira. Hori dela eta, zientzilariak bere eginbeharrez izan beharko zuen sentiberatasun edo begirunea, beharrezkoa izanik ere, ez zatekeen nahikoa zuek aipatzen duzuen eta, jakina, egungo gizarteak konpontzeko duen arazorik bizi, larri eta zailenatariko bat denari aurre egiteko nahikoa, egungo gizartea gizarte zientifiko edo tekniko-zientifiko bat delako, hau da, funtsean zientzi garapenak eragindako gizarte-mota bat delako, eta, beraz, gizarte-antolakuntza mota honek dakartzan arriskuen jatorria gehien bat garapen zientifikoan bertan dagoelako.

Berriz diot, beraz, ez dela nahikoa izan, eta, ziur asko, ez dela nahikoa izango zientzilarien sentiberatze moral hori, beren buruak gizasemetzat hartuz gizalegez joka dezaten. Baliteke etorkizunean zientzi garapenak XX. mendean zehar sortu dituen deformazio moralak ekiditeko eta geroan ere errepika ez daitezen beharrezko izatea Estatuak bermaturiko legedi berezi bat, zientzi ikerkuntzaren mugak marraztuko dituen. Ostera, ahalik eta arinen jorratua izan behar den arazoa dugu hau eta, zalantzarik gabe, eztabaida eta liskar franko ekarriko du, baina azken aukera hau hobe da ostrokarena egiten jarraitzea baino; uste dut, ordea, egunen batean Estatuak ere zer esanik izanen duela guzti honetan. Dena dela, ez dut uste filosofo edota zientzilariaren artean bakarrik eztabaidatzeko arazoa denik honakoa; eztabaida publiko zabal batera irekita egon beharko luke.

IDEOLOGIAK

Filosofiaz, zientziaz eta abarrez aritu gara. Amaitzeko, beraz, ezin alboratu orain gutxi arte pil pilean egon den ideien historia.

*XX mendea aurkaritza anitzeko mendea dugu. Ikur bateko mugi -
mendu iraultzaileek eraginda hasi eta ikur iraultzaile ez uste izan
den bezain ezberdinek eraginda bukatuko duela dirudi. Zeuk
egun Berlinen duzu bizilekua. Talaia pribilegiatu horretan aipatu
azkenengo ikur-aldaketa horien lekuan lekuko zara, beraz. Horrez
gainera, azkenengo seihilabetekoan Leipzigen izan aritu zara ira-
kaskuntzan. Zer deritzo zientziaren filosofo batek egoera horri,
hau da, marxismoaren une larria, Ekialdearen hondamena,
herrien birpizte eta berrindartzea Estatuarekiko, eta abarri?*

Horra da bai, “berlindar” gisa aldaketa politiko, sozial eta ideologikoko une arras harrigarri eta guztiz ustegabekoak hurrenetik bizitzeko parada izan dut, eta hori guzti hori ere, gizartean gerta daitekeen beste edozein aldaketa legez, nere hausnarketa filosofikoaren objektutzat daukat.

Aitzitik, azpimarratu behar dut arazoa hain dela konplexua ezen oraindino ez bait daukagu gertatutakakoari buruz gutxieneko azterketa egoki eta osatua egiteko urruntasun edo alde historiko nahikoa. Hortaz, zera baino ez dut baieztatuko ikusitakoaren arabera, orain dela hamarkada asko buru kritiko eta zorrotzenek jadanik zekitena, hau da, teoria marxista edo gizarteari aurreplangintza bat egokitzeko ahalegina, maila enpiriko-sozialean behintzat frogatuta dagoenez, azkenik ere, hutsala suertatu dela. Horren arabera baieztatu daiteke teoria marxista ziurrenik, gizartea eta forma ekonomikoiei buruz, zentzu enpirikoan desegokiak diren funtsezko ideiekin aritu izan dela, berauek ez dutelako gizartea teoria horrek nahi izan duen eran bideratu.

Bigarren galderari dagokionez, Ekialdeko Europako herrialdeetan gertatu den nazionalismoaren birpizteaz esan dezaket egungo garaiko gizarte zientzietan —teoria politikoan, esaterako— oraindik ere oso zabaldua dauden aurriritzi teoriko batzuk, adibidez, nazio-nortasunerako sentiberatasuna aintzineko gauza atzerakoia dela dioena, kolokan jartzen dituen heinean gogapen filosofikorako gai interesgarri deritzodala. Ekialdeko European jazotako mugimenduak ez dira bakarrik gizartearmantolakuntza marxistaren aurkakoak izan, beharbada, gehiago izan dira bere nazio-nortasunari eutsi nahi izan zaizkion eta nortasun horri ondoriorik larrienak jasanez tinko

eusteko prest egon diren herriak “internazionaltzeko” gogoaren aurkakoak. Nere ustez gizartea eta giza kulturaren etorkizuna azaltzen saiatuko den edozein teoriak etnia, edo, nahiago bada, nazio-nozioa haintzat hartu beharko du oso, hura ez dut eta, inolaz ere, ahitutzat jotzen, nozio hori barik ezin dira eta Ekialdeko Europan edo Hirugarren Munduan edota Mendebaldeko Europan ere, gertatzen ari diren prozesu politiko, sozial edota kultural asko azaldu eta argitu.

Aipatu dituzun gertakari guzti horiek oinarritzat dituzten egitura ideologikoen bere garrantzi filosofikoa isladatzen dute. Zeuk ideologiaren azterketara zabaldu duzu tresneria metateoriaren egokipena, haiek ere teoria ideologikoa bainan aztertuz. Posible al da ideologiak zientziaren teoriak bainan aztertzea?

Bai, uste dut zientziaren eta ideologia politiko-sozialen artean kontzeptu eta egitura-mailako antzekotasun edo puntu amankomun batzuk badaudela. Alde edo ezberdintasun haundirik ere badago, ordea. Hala eta guztiz ere, zientzia eta ideologiaren arteko aldea, betidanik alde izugarri eta are gaindiezintzat jo izan denez, eta nere ustez erabatekotasun horretan eusterik ez dagoen bereizketa denez, neuk, printzipioz edo gaitzetsiaren alde eta onartuaren kontra egitearren, interesgarri iritzi diot ideologiak zientziaren filosofian zientziaren sistema teorikoak aztertzen diren era berean aztertzeari, hau da, adibidez, sistema ideologikoen horien oinarritzako printzipioak zeintzuk diren identifikatuz, zein euren kontsistentzi maila, argudiaketan lortutako zehaztasuna eta, azken finean, nolabait esatearri, zein erabilitako egitura-mota. Uste dut hemen zientziaren teoriaren eta, nolabait esateko, doktrina ideologikoen artean ikerketa konparatzaile baterako ikerkuntza alor zabala dagoela, eta hain zuzen, paradigma ideologikoen pareka daitezkeen zientziaren paradigmei buruz, batez ere, Thomas S. Kuhnen ikusmoldeak zientziaren filosofian berriki garaturiko ideietan jadanik isladatuta dagoena. Haatik uste dut geroan ere jarraipena eman behar zaion bide interesgarria dela hau, eta nere aldetik ere hemen ekarpenen bat egiteko gogoia aitortu behar dut.

Marxismoa bezalako totalitate ideologikoen hondamena ate berriak ireki ditu. Pentsakera jakin batzuek, esaterako, errealitate objektiborik ez dagoela azpimarratzen dute. Zein da zure iri-

tzia erlatibismo moral edo erlatibismo soziologikoari buruz? Zeuk hura dialogikoki eutsiezintzat jo duzu, zergatik?

Erlatibismoak indar berritze bat izan du azkenengo boladan bai, agian, lehentsuago nioen legez, hein batean positibismoa edo induktibismoa edota razionalismo kritikoa bezalako eza-gutza zientifikoari buruzko ikuskera lar hertsien porrota dela eta. Baita ere beste hein batean marxismoak zuen gizarte-antolakuntzarako egitasmoaren ahitzea dela eta, nahiz eta hau justifikapena baino gehiago azalpena den. Nere ustez, erlatibismoa oraintsu aipatu ditudanak baino epistemologia antzu eta hutsalagoa da. Eta iritzi honen ziorik nagusia erlatibismoa berak damaigu, zeren erlatibismoa beti amaitzen bait da gurpil zoro baten jirabiran. Hortaz, iritzi, baieztapen edo metodoak oro bere egilearentzat soilik baliozkoak direla baieztatzen duen jarrera erlatibistak hobe egingo zuen bere burua ere irizpide horren pean jarriz. Jakina, “dena da erlatibo” irizpidea ere erlatibo da, erlatiboaren zale hori inkoherentea ez den bitartean, behintzat. Eta, halakotan, hots, inkoherente izatekotan, berarekin eztabaidatzea ere alferreko lana. Oстера, bere irizpidearekin bat badator onartu beharrean egongo da edozein jarrera epistemologikoari egokitzen zaion erlatibismoa bere epistemologia erlatibistari ere aplikatzerik badagoela eta, beraz, ontzat hartu beharko ditu jarrera ez erlatibistak ere, zeren eta onartuko ez balitu kontraesantetan eroriko litzateke. Hori dela eta, beste nonbaitean¹ jorratu dudan jarrera erlatibistaren gaineko argudiaketa edo errefusapenaren zehaztasunetara jo gabe, laburtuz adierazi gura dut erlatibismoa buruhilketa intelektual antzerako bukaerara garamatzen jarrera dela, hau da, “dena da on” motako jarrera ontzat joz gero “ezer ere ez da on” motako jarrerak ere indar hartzen duela, eta, hortaz, mututasun osoarenak ere bai.

1. *Pluralismo y recursión*, II.1. Kap.